

Sarah Bernhardt'ın
'Anıları'yla açılan

Çağrışımın geniş yelpazesi

Yetmişli yıllarda ABD'ye yerleşen Şirin Devrim, Türkiye'ye, özlem dindirmeye geliyordu... "Sarah Bernhardt-Anılar" oyununda, Şirin Devrim'in yakın çevresi, aslında Sarah Bernhardt'ı değil, sanatçının annesi ressam Fahrelnisa Zeid'i izledi Şirin Devrim'in oyununda...

“Sarah Bernhardt-Anılar”, bir çağrışım oyunu benim için... Sahnede başka çağrışım, salon-da başka çağrışım, Ankara ve İstanbul arasında köprüler... Sahnede “Şirinaki”, Şirin Devrim'e böyle seslenir dostları. Yıllardır bir Amerikalı ile evli ve çok mutlu. Başka evlilikleri, büyük eşleri da var; ama soyadı ne olursa olsun “Şirinaki”dir o... Girit kökenli Şakir Paşa ailesinin güzel kızı. Sanat yaşamımıza güzel ürünler veren kocaman bir ağacın okyanusun ötesine uzanan dalı. Ben ağacın öteki dallarını da tanıyan mutlu bir kişiyim. ‘Şirinaki’nin annesi ünlü ressam Fahrelnisa Zeid’i, ünlü seramikçi Fürey’a’yı, bir başka ünlü ressam Aliye Berger’i, “Halikarnas Balıkçısı” diye tanınan Cevat Şakir’i, Suat Şakir’i, Nejat Devrim’i, Cem Kabağaç’ı da tanıyorum. Kimini çok yakından, güzel anılarla. Yaşamımı da güzelleştiren anılar onlar. Aliye Berger deyince, Orhan Peker’in bir portresi gelir gözümün önüne, masal türü bir kadın, 1950’lerde Yapı ve Kredi Bankası’nın düzenlediği bir yarışma. Hayat dergisinde çalışıyorum o zaman. Yarışmanın en büyük ödülünü Aliye Berger alıyor. Üstelik ilk yağlıboya çalışmasıyla. Kıyametler koptu, ünlü ressamlar şaşırıyor; kızlar, eleştiriler, tepkiler. Bir de Seçici Kurul’un gerekçesi var. Aliye Berger’i çok özgün, otantik buluyorlar. Fürey’a, Atatürk’ün yakın çevresinden Kılıç Ali ile evliliğin son dönemini yaşıyor o zaman. Şakir Paşa apartmanında oturuyorlar. Resim yarışmasının Seçici Kurulu’na bir kokteyl verdi evinde. Yabancı üyeler şaşırıyor, Aliye Berger’in güzelliği de, Fürey’a’nın zarıflığı da şaşırtıcıydı gerçekten.

‘Sarah Bernhardt’ın anıları’, Viyana’dan merkeze dönen büyükelçi Erdem Erner’e de

neler anımsattı kimbilir! Şakir Paşa ağacının bir dalı da o; annesi Ayşe Hanımefendi, İstanbul’da konser veren ilk Türk piyanistlerinden biri. Şakir Paşa’nın güzel kızı Aliye’nin büyük aşkına, ünlü kemancı Berger’e eşlik ediyor kimi zaman. Sonunda evleniyorlar, ama çok krizli, dalgalı dönemleri var o sevda için. Kemancılar oluşmuş bir gravür sergisi de sanatsal ürün...
Erdem Erner de Şakir Paşa ailesine ters düşmeyen bir diplomat bence. Pişano çalıyor, şarkılar besteliyor, resim yapıyor. Teyzesi Fahrelnisa Zeid de çok destekliyor resim çalışmalarını. Bir de Prens Raad var, Fahrelnisa Zeid’in küçük oğlu. Babası Emir Zeid, Irak’ın ilk Ankara elçisi, sonra Berlin, Londra elçiliği var. Ürdün kralıyla da yakın akraba oluyorlar. Raad Zeid de Ürdün Sarayı’nın önemli kişilerinden biri şimdi. Geçen hafta o da İstanbul’a geldi, ablasını seyretti, galiba ilk kez görüyor sahnede. Son günlerde İstanbul-Amman arasındaki telefon trafiği de hayli yoğun, Fahrelnisa Zeid tüm ayrıntıları öğrenmek istiyor. ‘Sarah’ oyununa ara verilince Amman’a gidecek ‘Şirinaki’. Bence gitmesi gerekmiyor, sahnede hep birlikteydiler. Özellikle yakın çevresi Sarah’ı değil, Fahrelnisa Zeid’i seyretti oyunda. Şirin Devrim güzel kurmuş bu paraleli...

O dokuz yıllık bir özlemin dinmesini İstanbul da güzel kutladı doğrusu. Sahnede çiçekler, evlerde partilerle... ‘Şirinaki’ Ankara ve İstanbul arasında da bir köprü kurdu bu oyunla, ama köprünün asıl mimarı Gençay Gürün sanırım. Tiyatroda başkent kökenliler çoğunlukta kimi zaman. Eski kentliler, başbakan eşleri, emekli büyükelçiler, yıllar geçse de şıklığını, güzelliğini yitirmeyen sefireler.

O kalabalık benim belleğim de geniş bir yelpaze açtı. İstanbul ve Ankara’dan güzel bir mozaik oluştu o yelpazede. İşte Feyziye Baykara, işte Seyhan Kafaoglu, işte Prof. Turan Esener ve eşi, onları belli dönemlerin siyasal çağrışımıyla selamlıyorum. İşte Prof. Engin Geçtan, İstanbul’a yerleşmekten çok mutlu görünüyor, evine kapanıp kitap yazacak düzeni kurabildiği için belki de... İşte Muzaffer ve yanlarında güzel kızları Ayşe. Çok güzel bir tablo oluşturuyorlar. O tablunun gerisinde ne çok anımız var. Çiftahavuzlar’daki köşk, Nişantaşı’nda Park Apartmanı, acı tatlı olaylarla giderek boyutlanıyor o tablo “Muffi” imzalı camlarda da o anıları okuyorum kimi zaman. Muzaffer Menteş’in zarif kişiliğine çok yaklaşıyor o camlar.

İşte Muzaffer Erenus, saçlarını kesmiş; ama güzel topuzu unutulamaz. Beyazperdenin Monaco Prensesliği’ne tirmanan Grace Kelly’ye çok benzerdi o tupuzuyla. Onu kucaklarken düşünüyorum, çalışan kadınlar yıllara meydan okuyor. İşte Güler Yigit ve Nihal Nasuhioğlu, yüzü gelmeden sesleri bizimle tanıyor, birbirimiz. Bir perde açılıyor önümde, Dormen Tiyatrosu’nun tarihini okuyorum, Çiftahavuzlar’daki ev, bahçedeki ocak, ocakbaşı söyleşileri, Nimet ve Sait Dormen, küçük Ali Sait ve Dormen Tiyat-

rosu’nun sanatçılarıyla perde açılıyor anılar. Ferhunde Verdi’ler, Mefkûre Şerbetçi’ler, Zübeyde Aktay’lar, İzzet Çintav’lar, Kerim Kerimol’lar, Meral Selçuk’lar da çıkıyor sahneye. Derken emekli büyükelçi Oğuz Gökmen ve eşiyle konuşuyoruz. 1940’lara Paris’e gidiyoruz bir den. Numan Menemencioğlu’nun elçilik dönemine. Güz elçiliğimizde verilen partilere. Paris’teki Türk diplomatları çok gözde o zaman. Numan Bey’in sofrası bir okul gibi, yabancılar o sofraya çağrılmaktan onur duyuyor. Settara İksel çok yakışıklı bir müsteşar, Halûk Kura daha yakışıklı genç bir diplomat. Derken Amerika’dan Şirin Devrim geliyor Paris’e. Güz el bir kız, başında siyah bir kaplin, siyah bir elbiseyle Numan Menemencioğlu’nun sofrasına geliyor bir akşam, ortalık hayli karışıyor. Sonradan öğrendim, o siyah şapka Fürey’a ablasından almış ‘Şirinaki’. Benim sözlüğümde, “Seramik Kraliçesi” olarak yer alan Fürey’a da Paris’te, Athené Palas’da oturuyor o dönem. Kuşkusuz dünya güzeli bir kadın, siyah saçları, pırıl pırıl gözleri var, çok yıldızlı bir geceye benziyor. Şimdi kaç yaşında bilmem, ama yıldızlar hâlâ parlıyor. Kimi kadınların yaşı yok benim için, yıllar bir şeyler götürüyor; ama getirdikleri de var... Geçen

Ara Güler’in objektifinden Fürey’a Koral: Sanatçı, 1986 Simavi Vakfı Görsel Sanatlar Odulu’nun aldığı sıralarda...

akşam ‘Şirinaki’ onuruna verdiği yemekte yeniden hissettim bunu. Saçlar ağarıyor, çizgiler değişiyor; ama değişmeyen bir parıltı var.

Fürey’a’nın evinde bir yemek güzel bir olay. Elmadığı’nda, belki de Sarah Bernhardt’ın yaşadığı yıllarda yapılmış bir apartman, eskiliğinde bir şeyler konuşuyor. Duvarlarında da bir sanatçının yaşamı. Eski bir ferman, resimler, gravürler, seramikler... O seramiklerde Fürey’a’nın güzel elleri var, değişik dönemlerin ürünleri, kuşlar, eller, evler, sofradaki tabaklar, fincanlar, tablalar, bardaklarla bir Fürey’a bahçesi, rengini hiç soldurmayan bir bahçe... O bahçede güzel bir kalabalık dalgalandı, ‘Şirinaki’ onuruna kadehler kalktı, güzel söyleşilerle uzadı saatler. Fürey’a hiç yorulmadı, tüm konuklarıyla ayrı ayrı ilgilendi, bir söz, bir gülüşle tüm söyleşilere katıldı her zamanki gibi. Bir diplomat dostum iyi bir orkestra yöneticisine benzetir kimi evsahibelerini bir partide, bir söyleşide tüm konukların sesini duyurmakta çok usta oldukları için belki de...

Kimi İstisnalar hayli nostaljik, ama kaçınılmaz! İstanbul ya da Ankara’yı güzelliğiyle yaşayanlar geçmişe özlem duyuyor ancak. Ali Neyzi’nin oturduğu Kızıltoprak nerede bugün? Kalamış nerede, dantel gibi kıyılar nerede? 1940’ların Selânik Caddesi, İsmet Paşa Caddesi, iğde çiçekleri açan İncesu yolları, bir alana adını veren o güzel Kızılay binası nerede? Kaç evde güzel bir kültür birikimi var? Çok görkemli sofralarda evsahibesinin elleri görünmüyor hiç. Yemekleri aynı kişi pişirmiş, çiçekleri aynı kişi düzenlemiş gibi! Para sesi fon müziği gibi!.. Mutluluğu, ödeme gücüyle duyuyor kimi kişiler!..

Oysa güzel bir yaşam başka güçlerden kaynaklanıyor. Ödeme gücüyle zenginler arasında yer alınıyor ancak, seçkinler arasında değil!.. Bu nedenle “sosyete” sözü de anlamını yitiriyor giderek. Arabesk bir topluluktan da “sosyete” diye söz edenler var. O topluluğu oluşturan kişilerin paradan başka nesi var acaba? O parayı nasıl kazanmışlar, o parayla topluma nasıl bir katkıda bulunuyorlar? Güz el bir şey üretmişler mi; düşünsel, sanatsal bir yerleri, bir ağırlıkları var mı, yoksa hafiflikten uçuyorlar mı? Nostaljik söyleşilerin kökeninde bu sorular var bence. Başkent ve İstanbul sosyetelerindeki büyük erozyonun, giderek çarpılan çizgilerin tepkileri de var... Çağdaşlık başka, çarpıklık başka değil mi? Nostaljik söyleşilerde bu çarpıklık vurgulanıyor her şeyden önce, yitik güzelliklerin dolmayan boşluğu...

Fürey’a’nın evinde bu boşluğu hissetmiyor insan, anılar ve çağrışımınla geçmişten geleceğe uzanıyor durmadan. Ev bir sanat müzesi gibi; ama Fürey’a müzede yaşamıyor, çünkü çağdaş bir kişiliği var. Dünyaya, insanlara güzel bir bakışı var; her kuşaktan, her daldan çok seçkin dostları var. Öz ü de çevresi de güzel bir fresk... İstanbul’un yitik güzelliğine karşın yitmeyen bir güzelliği üretmek sanatını da iyi biliyor doğrusu... Bir seramik kraliçesine yaraşır düzeyde. □